

Engleska u vrijeme Elizabete I

Baričević, Dina

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:574309>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Filozofija – Povijest

Dina Baričević

ENGLESKA U VRIJEME ELIZABETE I.

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2011.

Sažetak

Kraljica Elizabeta kao posljednji izravni potomak dinastije Tudor vladala je Engleskom četrdeset četiri godine. Od njezinih najranijih dana ništa nije upućivalo na to da će jednoga dana upravo ona sjediti na engleskom prijestolju jer je u liniji nasljeđivanja bila tek treća po redu. No stvari su se posložile u njezinu korist te je nakon smrti brata, a potom i sestre naslijedila tron. Ono što se nametalo od prvoga dana njezine vladavine bilo je pitanje vjere: katolicizam ili protestantizam, te pitanje braka: osiguravanje nasljednika. Elizabeta je uspješno riješila oba ta problema. Što se tiče vjere, odabrala je umjereni protestantizam svoga oca te utemeljila Anglikansku crkvu. Što se tiče braka, vješto je izmanipulirala svoje prosce, zavarala ih u svrhu napretka vanjske politike te ih sve redom odbila. No nije žalila zbog svoje neudaje, već je to iskoristila za promicanje mita o djevičanskoj kraljici te se ponosila "brakom" sa svojim kraljevstvom. Isto tako od samih se početaka morala suočavati s neprijateljima koji su joj željeli nauditi i svrgnuti s prijestolja. Najveći joj je neprijatelj bila rođakinja Marija, škotska kraljica. Kao katolkinja koja je Elizabetu smatrala nezakonitim djetetom, Marija je polagala pravo na englesko prijestolje. Kao organizatorica mnogih katoličkih zavjera protiv kraljice Elizabete bit će raskrinkana i osuđena na smrt. Općenito, svaku su zavjeru protiv kraljice financirali katolički predstavnici iz inozemstva. Tako je i ratni sukob Engleske i Španjolske poprimio obličje vjerskog sukoba. Kraljica Elizabeta pomagala je protestante u Nizozemskoj i Francuskoj. Budući da je morala misliti na budućnost zemlje, puno je ulagala u razvoj pomorstva i trgovine. Sukob sa Španjolcima na morima rezultirao je izravnim sukobom u La Mancheu gdje je poražena nepobjediva Armada. No engleska flota nije uspjela održati trajan uspjeh. Osim političkih uspjeha ovo se razdoblje povezuje s procvatom umjetnosti i općenito društvenog života u Engleskoj. Nakon Elizabetine smrti englesko će prijestolje naslijediti Marijin sin Jakov VI. iz dinastije Stuart.

KLJUČNE RIJEČI: Elizabeta I., Engleska, dinastija Tudor, Anglikanska crkva, 16. stoljeće

SADRŽAJ

Sažetak	2
I. UVOD	5
II. ENGLSKA U VRIJEME ELIZABETE I.	6
II.1. Dinastija Tudor na engleskom prijestolju.....	6
II.1.1. Henrik VII.....	6
II.1.2. Henrik VIII	6
II. 1. 3. Edward VI.....	8
II. 1. 4. Marija I.	9
II.2. Princeza – zatočenica – kraljica.....	11
II.3. Elizabetina vlada.....	15
II. 4. Vjersko pitanje.....	19
II.5. Pitanje braka	22
II.6. Zavjere protiv kraljice	24
II.6.1. Škotska i Marija Stuart	24
II.6.2. Ustanak grofova na sjeveru	26
II. 6. 3. Ridolfijeva urota	26
II. 6. 4. Throckmortonova urota	26
II. 6. 5. Babingtonova zavjera	27
II.7. Razvoj pomorstva i trgovine.....	28
II.8. Ratovi.....	32
II.8.1. Rat sa Španjolskom	32
II.8.2. Pobuna u Irskoj.....	33
II.8.3. Troškovi i posljedice ratova	34
II.9. Essexov udar i posljednje godine Elizabete I.	36
II.10. Društvene prilike	38
II.10.1. Stanovništvo i razvoj gradova	38
II.10.2. Društvena podjela	40
II.11. Kultura – znanost – svakodnevica	41
II.11.1. Umjetnost.....	41
II.11.2. Obrazovanje i znanost	41
II.11.3. Ostale društvene aktivnosti.....	42

II.12. Mit o djevičanskoj kraljici	44
III. ZAKLJUČAK	45
IV. POPIS PRILOGA	46
V. POPIS LITERATURE	47

I. UVOD

Elizabeta Tudor, kći engleskoga kralja Henrika VIII. i Ann Boleyn, živjela je od 1533. do 1603. godine. Kao kraljica Elizabeta I. (poznata i kao "djevičanska kraljica", "Gloriana", "dobra kraljica Bess") na engleskom je prijestolju provela četrdeset četiri godine. Kasnije su se u popularnoj kulturi uz njezinu ličnost vezali mnogi mitovi koji njezinu ulogu često umanjuju ili pretjerano glorificiraju, što često skreće pozornost sa stvarnoga političkoga, ekonomskoga i kulturnog napretka Engleske u doba Elizabete I.

"Elizabetinska era", "zlatno doba" ili "engleska renesansa" nazivi su kojima se označava Elizabetina vladavina. S početkom elizabetinske ere ukinula su se još uvijek srednjovjekovna obilježja engleske države, te je Engleska prerasla u modernu novovjekovnu državu. Ujedno je prestala njezina otočka izoliranost od ostatka Europe (naime, zbog geografskog položaja izoliranosti od kontinenta Engleska je u mnogim pogledima zaostajala za europskim državama). Također, Engleska je postala vodeća pomorska sila, čime je ukinula monopol Španjolaca. Upravo zahvaljujući tomu Engleska je stala uz bok Španjolskoj i Portugalu i kao kolonijalna sila. No ono što je za same Engleze najvažnije iz doba Elizabetine vladavine bilo je jačanje nacionalnog identiteta, unificiranje engleskog jezika te konačno utemeljenje Engleske crkve. Elizabetinska era iznjedrila je i utjecajne književnike poput Williama Shakespearea i Christophera Malrowea te filozofe poput Francisa Bacona. Zabilježen je znatan porast broja stanovništva, što je pospješilo razvoj gradova. Već u to doba London je postao pravi multikulturni grad.

Što se tiče same ličnosti Elizabete I., teško je razlučiti mit od stvarnosti, a i sama je Elizabeta pred podanicima često skrivala svoje pravo lice, tako da je ostavila prostora kasnijim interpretacijama. No razne osobne tragedije zasigurno su oblikovale njezin čvrst karakter.

Od njezina djetinjstva ništa nije dalo naslutiti da će Elizabeta postati engleska kraljica, pogotovo jer je bila nezakonito dijete Henrika VIII. koji ju je tek pred smrt uključio u liniju nasljeđivanja u kojoj je bila tek treća na redu za prijestolje. No događaji su se okrenuli u korist Elizabete. Odlukom da ne stupi u brak sačuvala je englesko prijestolje od tuđinca, a i samu egzistenciju engleske države. Iako je pokušavala držati zemlju u miru, to joj nije uspijevalo, rat sa Španjolskom i obračun s urotnicima bio je neizbježan. Kraj njezine duge i uspješne vladavine predstavlja i kraj vladavine Tudora u Engleskoj, tako da je u novo, 17. stoljeće Engleska ušla s novom vladarskom dinastijom (Stuart) i s dobrim temeljima za daljnji politički i gospodarski napredak države.

II. ENGLSKA U VRIJEME ELIZABETE I.

II.1. Dinastija Tudor na engleskom prijestolju

Da bismo dobili bolji uvid u Elizabetinu vladavinu, pogotovo u vezi s vjerskim pitanjem, trebalo bi napraviti kratak pregled obiteljskog stabla dinastije Tudor te pojasniti kako su oni uopće došli na vlast. Dinastija Tudor izazivala je kontroverze od samog svog dolaska na vlast (koji prema nekim tumačenjima također nije bio legitiman), no sigurno je to da je dala dva vladara (Henrik VIII. i Elizabeta I.) koji će zauvijek promijeniti englesku povijest.

II.1.1. Henrik VII.

Dinastija Tudor došla je na englesko prijestolje potkraj 15. stoljeća, točnije, 1485. godine. Rodonačelnik dinastije je Henrik VII. (1485. – 1509.). On se ustoličio na prijestolje nakon Rata dviju ruža (1450. – 1487.) koji je bio posljedica građanskih sukoba u Engleskoj, tj. borbe za englesku krunu između dviju obitelji: Lancaster i York.¹ Henrik je po majčinoj liniji pripadao kući Lancaster, a nakon završetka rata koji je rezultirao njegovom pobjedom nad Richardom III. na Bosworth Fieldsu, oženio se s Elizabetom od Yorka i legitimirao svoju vlast. Tako su se u novoj vladarskoj obitelji objedinile kuće York i Lancaster. Već za vrijeme njegove vladavine Engleska polako napušta neka srednjovjekovna obilježja i podiže svoj ugled u Europi. Od ukupno sedmero djece samo troje ga je nadživjelo (sin Henrik i kćeri Margaret i Mary). Tako da ga je umjesto prvorođenog sina Arthura naslijedio Henrik.²

II.1.2. Henrik VIII.

Henrik je VIII. (1509. – 1547.) kao vladar bio čista suprotnost svomu ocu. Bio je vrlo obrazovan, naočit i ambiciozan mladić koji je govorio nekoliko jezika: latinski, španjolski, talijanski i francuski. Želio je dvor učiniti centrom umjetničkog stvaralaštva i humanističkih znanosti. Dokaz tomu je to što je oko sebe okupio najveće humaniste toga doba poput Thomasa Morusa i Desideriusa Erazmusa.³

Osamnaestogodišnji Henrik morao je oženiti bratovu udovicu Katarinu Aragonsku kako bi Engleska sačuvala sklopljeni savez sa Španjolcima usmjeren protiv Francuza. No kako su godine odmicala, Henrika je počelo zabrinjavati pitanje muškog nasljednika. Katarinina mnogobrojna

¹ Jeremy Black, *Povijest Britanskog otočja*, Grapa, Zagreb, 2004., str. 98.

² Newille Williams, Antonia Fraser, *The Tudors*, University of California Press, Los Angeles, 2000., str. 16–31.

³ Isto, str. 32.

djeca nisu živjela dulje od dva mjeseca; jedina koja je doživjela zrelu dob bila je kći Marija. Stoga je Henrik naumio razvrgnuti brak s Katarinom i oženiti se s Ann Boleyn. Razlog koji je Henrik navodio bio je taj da, oženivši se s bratovom udovicom, živi u grijehu. No papa Klement VII. nije imao razumijevanja za Henrika te je slučaj razvoda prepustio londonskom crkvenom sudu kojim je predsjedao kancelar kardinal Wolsey. Brak ni tada nije poništen (kardinal Wolsey imao je osobne razloge za takvu odluku, naime, obitelj Boleyn bila je u neprijateljskim odnosima s njim), no najvažnije je to da je tim istupom povrijeđen vladarev autoritet, što je Henriku otvorilo oči o tome koliko crkvena hijerarhija ograničava njegovu moć. Nakon toga Wolsey je razriješen s dužnosti, imovina mu je zaplijenjena, spremale su mu se i ozbiljne optužbe, no ubrzo je umro. Na njegovo mjesto kao novi nadbiskup od Canterburya ustoličen je Thomas Cranmer koji će poništiti Henrikov brak s Katarinom te ga vjenčati s već trudnom Ann Boleyn. Nakon toga Ann je okrunjena za kraljicu Engleske, a 7. rujna 1533. godine rođena im je Elizabeta, čime su iznevjerena sva očekivanja o muškom nasljedniku. U studenome te iste godine Henrik i Cranmer izopćeni su iz Crkve.⁴

Henrikov odgovor na izopćenje bili su akti iz 1533/1534. godine (*Act against Appeals, Act against Papal Dispensation, Annates Act*) koji su konačno prekinuli vezu s duhovnim vlastima u Rimu. Kralj je Milošću Božjom bio vrhovni autoritet, a canterburyjski nadbiskup preuzeo je ovlasti rimskog biskupa. Naposljetku je i kler proglasio kralja vrhovnim vođom i zaštitnikom u granicama Kristova zakona (*Act of Supremacy, 1534.*). Redovništvo je kao jedan od najvažnijih dijelova katoličkog poretka uništeno u razdoblju između 1536. i 1540. godine. Zakonom iz 1536. godine raspušteni su manji samostani, a njihova imovina prenesena je Crkvi. Samostanski posjedi poslužili su kruni kao izvor novca i moći, ali i kao središta aristokratskog utjecaja (Henrik ih je, naime, prodao velikašima da bi financirao ratove protiv Francuske i Škotske).⁵ Ti su događaji ujedno bili i prvi čin engleske reformacije, predstavljali su raskol koji se nije ticao vjerskih dogmi, već je odbijao vrhovnu vlast pape nad engleskim biskupima. Uslijedila su stroga kažnjavanja onih koji se nisu pokorili novom vjerskom režimu.⁶

Nakon toga uslijedili su događaji koji će se uvelike odraziti na Elizabetin život. U dvorskoj zavjeri Ann Boleyn optužena je za preljub i incest. Zatočena je u londonski Tower gdje joj je odrubljena glava. Henrik je gurnut u zagrljaj Jane Seymour, a iz toga braka izići će muški nasljednik Edward. No Jane je nakon poroda preminula, te će Henrik nanizati još nekoliko

⁴ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008., str. 293–296.

⁵ J. Black, *Povijest britanskog otočja*, str. 115.

⁶ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 296–297.

brakova (Anna di Cleves, Catherine Howard, Catherine Parr). Umro je 1547. godine, a prema oporučnoj želji Edward, Marija i Elizabeta bili su nasljednici, lord od Somerseta (Edward Seymour, kraljev ujak) trebao je biti lord zaštitnik dok Edward ne postane punoljetan. Parlament je trebao jamčiti kraljevu volju.⁷ I tako je Henrik VIII., koji je više od ičega želio ostati upamćen po vojnim uspjesima, ostao upamćen po brojnim brakovima i prekidom odnosa s Rimom. Upravo njegov razlaz s Rimom, koji se shvaća kao velika prekretnica u reformaciji crkve, nije ništa drugo nego reforma bez reforme koja svoje podrijetlo ima u neprijateljstvu spram papinskoga poreznog sistema i pohlepe za imutkom svećenstva.⁸

II. 1. 3. Edward VI.

Edward VI. (1547. – 1553.) bio je vrlo boležljiv, k tomu još podvrgnut samovolji svoga ujaka lorda od Somerseta koji je mladića odgojio kao gorljiva protestanta. Stoga su se dogodile neke promjene na štetu ortodoksnosti koju je nametnuo Henrik. Uvedena je nova misa, ukinuta je uloga oltara u primanju pričesti, uveden je *Common Prayer Book*. Ta je Knjiga zajedničke molitve, koju je 1549. godine sastavio nadbiskup Cranmer kao polazište protestantske doktrine ujedno postala jedino zakonito bogoslužje.⁹ Njezina prva revizija iz 1552. godine bila je vrlo radikalna te je uklonila ostatke katoličke doktrine i običaja.¹⁰ Osim toga dogodili su se napadi na ikonoklaste te *Drugi akt o supremaciji* 1552. godine kojim je novo vjerovanje uzdignuto na stupanj religije. Potom je Edwardova reformacija zaokružena s četrdeset dva članka o vjeri iz 1553. godine koji su od *Church of England* napravili uistinu protestantsku crkvu, premda ustrojenu episkopalno.¹¹ Ono što je očito iz vremena Edwardove vladavine jest to da tadašnja reforma crkve gubi henrikovska reformska obilježja te postaje mnogo radikalnija. Razlog tomu je što su u Edwardovo ime vladali prvo lord od Somerseta, koji je naginjao luteranstvu, a potom vojvoda od Northumberlanda, koji je naginjao kalvinizmu.¹²

Predosjećajući svoj skori kraj, boležljivi se Edward oženio s *lady* Jane Grey (nećakinjom Henrikove sestre) kako bi joj ustupio krunu u namjeri da ojača protestantizam u Engleskoj. No to se nije dogodilo – nakon njegove smrti vlast preuzima zakonita nasljednica Marija uz potporu naroda i savjeta *Star Chamber*.¹³

⁷ Isto, str. 299.

⁸ Pierre Chaunu, *Vrijeme reformacije*, Antibarbarus, Zagreb, 2002., str. 188.

⁹ Gerald Lewis Bray, *Documents of the English Reformation*, James Clark & Co Ltd, Cambridge, 1994., str. 266.

¹⁰ J. Black, *Povijest britanskog otočja*, str. 123.

¹¹ P. Chaunu, *Vrijeme reformacije*, str. 361.

¹² Slaven Bertoša, *Svjetska povijest modernog doba: XVI–XX. stoljeće*, Profil, Zagreb, 2003., str. 26.

¹³ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 300.

II. 1. 4. Marija I.

Marija I. (1553. – 1558.) poznata je pod nazivom *Bloody Mary* zbog krvavih progona anglikanaca i protestanata. Bila je najgorljivija katolkinja svoga vremena, te je u skladu s time Englesku ponovno ustrojila kao katoličku zemlju. Stupila je u politički brak sa španjolskim vladarom Filipom II., kako bi se zajedničkim snagama oduprli širenju protestantizma u Europi, te zbog pomoći u ratu s Francuskom. No rat s Francuskom donio je samo gubitak Calaisa 1558. godine – posljednjega engleskog posjeda na kontinentu. Te iste godine umire Marija (koja je kao i Edward stalno od nečega болоvala), a na prijestolje će doći Elizabeta.¹⁴

(O Elizabeti, ujedno i posljednjem Tudoru na engleskom prijestolju, bit će riječi – naravno – više u sljedećim poglavljima.)

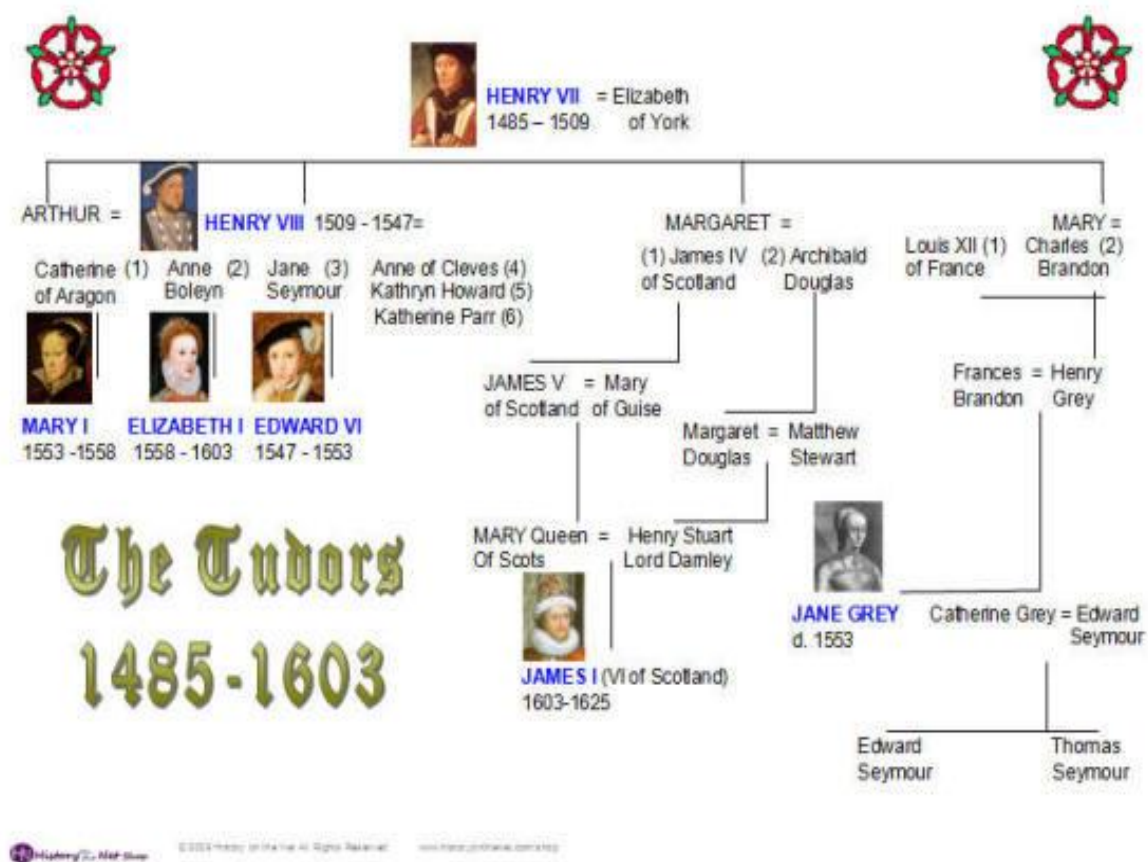
Slika 1. – grb obitelji Tudor

Izvor: <http://colouringbook.org/> (09. 07. 2011.)

¹⁴Isto, str. 302.

Slika 2. – Obiteljsko stablo dinastije Tudor

Izvor: <http://www.historyonthenet.com/> (20. 07. 2011.)

II.2. Princeza – zatočenica – kraljica

Početak rujna 1533. godine Ann Boleyn, tada već kraljica, iščekivala je trenutak rođenja svoga prvog djeteta. Ona sama, kralj, a i cijela Engleska bili su u iščekivanju muškog nasljednika. Neki od kraljevih najboljih astrologa prorekli su rođenje muškog nasljednika, tako da je u pripremi bilo slavlje i svečana povorka za budućeg kralja. No 7. rujna 1533. godine u palači Greenwich kraljica je rodila kćerku kojoj su po Henrikovoj majci nadjenuli ime Elizabeta. Nakon toga razočarani Henrik otkazao je slavlje i svečanu povorku. No nakon tri dana, kako je bilo i predviđeno, dijete je kršteno. Sama ceremonija krštenja bila je velik događaj u Engleskoj.¹⁵

Nakon tri mjeseca života Elizabetu su odvojili od roditelja, te joj je novo prebivalište postala palača Hatfield, smještena sjeverno od Londona, koju je Henrik dao sagraditi za svoju djecu. Elizabetin odlazak iz Greenwicha u Hatfield bio je popraćen velikom ceremonijom, mnoštvo se stanovnika okupilo da bi princezu ispratilo na njezino novo prebivalište.¹⁶

Iako Henrik nije dobio muškog nasljednika, mala Elizabeta plijenila je mnogo pozornosti, a njezinim rođenjem Henrikova kći iz prvog braka, Marija, pala je u drugi plan. Tako je sedamnaestogodišnja Marija bila izložena poniženjima koja ne dolikuju princezi. Ann Boleyn oduzela joj je mjesto za stolom, natjerala ju je da prisustvuje Elizabetinom rođenju, oduzela joj je titulu princeze od Walesa koju je dobila novorođena Elizabeta. Potom je zajedno s Elizabetom premještena u Hatfield gdje je dobila status nekakve sluškinje, što zasigurno nije priličilo njezinu podrijetlu.¹⁷ Upravo ti događaji pokrenut će Marijinu mržnju prema Elizabeti te ju učiniti vrlo ogorčenom i nesretnom ženom.

No ubrzo će se i Elizabetin život zakomplicirati te će proći sličnu sudbinu kao i Marija. Kao što je već spomenuto, njezina majka u dvorskoj je uroti optužena za preljub i incest. Zatočena je u Tower, a potom joj je odrubljena glava. Kralj se oženio s Jane Seymour koja mu je napokon rodila muškog nasljednika. Tako je trogodišnja Elizabeta ostala bez majke, bez titule, a odlukom Parlamenta postala je nezakonito dijete.¹⁸ Unatoč tomu Elizabeta je još uvijek bila

¹⁵ Myra Weatherley, *Elizabeth I.: Queen of Tudor England*, Compass Point Books, Minneapolis, 2005., str. 19.

¹⁶ Jane Resh Thomas, *Behind the Mask: The life of Queen Elizabeth I.*, Clarion Books, New York, 1998., str. 17.

¹⁷ Isto

¹⁸ Isto, str. 31.

kraljeva kći, te je stoga živjela lagodnim životom u Hatfieldu. O njoj se vrlo dobro skrbrila *lady Margaret Bryan*.¹⁹

Jane Seymour umrla je dvanaest dana nakon poroda, a Henrik se nakon toga još tri puta ženio. Prvo s Annom de Claves, zatim s Catherine Howard, kojoj je odrubljena glava zbog preljuba. Elizabeta je u Hatfieldu bila izolirana od tih događaja, ali vijesti o očevim bračnim pothvatima stizale su i do nje preko sluga koje su ih širili tračanjem. Poučena lošim iskustvima supruga svojeg oca, Elizabeta se nakon Catherinina pogubljenja povjerila svojim sluškinjama da se nikada neće udati. No sa šestom, ujedeno i posljednjom ženom Henrika VIII. Katherine Parr (1512. – 1548.) Elizabeta će razviti poseban odnos. Ona je bila vrlo draga žena te je prihvatila Henrikovu djecu. Inzistirala je na Elizabetinom i Edwardovom doseljenju na kraljevski dvor. I sama vrlo obrazovana, učinila je sve da se djeci pruži izvrsno obrazovanje. Za Henrikovu je djecu pronašla najbolje učitelje u Engleskoj, podučavali su ih William Grindal i Roger Ascham. Elizabeta je podučavana gradivom iz filozofije, povijesti, teologije, te iz brojnih jezika: talijanskoga, španjolskoga, francuskoga... No posebno valja istaknuti teološku poduku. Vrlo je važno, naime, da su obojica učitelja (i Grindal i Ascham) bili veliki protestanti, što je utjecalo na Edwardov, a kasnije i Elizabetin stav spram vjerskih pitanja. Elizabeta je bila vrlo inteligentna, brzo je učila, a u predahu između poduka iz humanističkih znanosti i jezika bavila se glazbom i pletenjem.²⁰

Slika 3. – palača Hatfield

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

¹⁹ Jacob Abbott, *Queen Elizabeth*, Harper & Brothers, New York, 1901., str. 10.

²⁰ M. Weatherley, *Elizabeth I.: Queen of Tudor England*, str. 28

Henrik VIII. umro je krajem siječnja 1547. godine, te ga je na tronu naslijedio sin Edward VI., uz protektorat lorda od Somerseta, kraljeva ujaka. Elizabeti je tada bilo trinaest godina. Ostala je živjeti s Katherine koja se ubrzo u tajnosti udala za lorda od Somerseta. U početku su svi zajedno (Edward VI., Elizabeta, Katherine i Seymour) živjeli na Katherininom posjedu u Chelseau. Seymourov odnos s mladom Elizabetom postajao je sve prisniji. Katherine je njihov odnos, iako s nelagodom, prihvaćala kao šalu. No kada je ostala trudna, odlučila je da taj odnos treba prekinuti. Elizabetu je poslala na posjed u Cheshunt. Iako je Elizabeta isprva bila bijesna, shvatila je da je Katherine, maknuvši je od pohotnog Seymoura, donijela vrlo mudru odluku. Te iste 1548. godine Katherine je pri porodu umrla. Odmah nakon njezine smrti Seymour je počeo kovati planove. Htio je oženiti Elizabetu kako bi uz njezinu pomoć maknuo Edwarda s prijestolja. Tijekom 1548. godine upleo se u ilegalne aktivnosti kovanja lažnog novca, planiranja otmice mladog kralja... Uhićen je 1549. godine zajedno s Elizabetinom dadiljom Katharine Ashley i slugom Thomasom Parryem. Vijeće je ispitalo i petnaestogodišnju Elizabetu, no ona je vješto izbjegla optužbama i pritom spasila i svoje sluge, a Seymour je u ožujku te godine pogubljen. Kralj pak Edward VI. umro je 1553. godine. Naravno da su nakon toga počele razne spletke oko nasljeđivanja prijestolja. Jedna od takvih bila je i ona vojvode od Northumberlanda koji je ženidbom s *lady* Jane Grey prijestolje želio osigurati svome sinu. No Marija ih je oboje pogubila. Tako da je sukladno Henrikovoj oporuci Marija naslijedila prijestolje nakon Edwardove smrti.²¹

Slika 4. – Elizabeta na Marijinoj krunidbi

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

²¹ Carole Levin, *The reign of Elizabeth I.*, Palgrave, New York, 2002., str. 8–10.

Marija je primila Elizabetu na dvor, štoviše, tijekom krunidbe 3. kolovoza 1553. bila je odmah iza nje u procesiji. No španjolski veleposlanik Simon Renard bio je veoma sumnjičav prema Elizabeti zbog njezina protestantizma. I sama je Marija bila sumnjičava prema njoj, vjerovala je u dvorske tračeve da Elizabeta nije dijete Henrika VIII. nego ljubavnika Ann Boleyn imenom Mark Smeaton. Godine 1554. godine Thomas Wyatt dignuo je ustanak protiv kraljice Marije. Razlog tomu je bio planirani brak kraljice s Filipom II., koji bi svojim katoličanstvom mogao pripremiti protestantizmu u Engleskoj. No njegova pobuna nije uspjela, a na kraju je i pogubljen. Tijekom svoje vladavine Marija, vjerna katolicizmu, dala je kao heretike ubiti 300 ljudi, od čega su njih 60 bile žene. Marija je sumnjala i u Elizabetinu upletenost u zavjeru, stoga ju je zatočila u Tower. Iščekujući sestrinu milost ili nemilost, Elizabeta je dočekala Marijinu smrt 1558. godine.²²

Nakon Marijine smrti Elizabeta je sukladno liniji nasljeđivanja dospjela na englesko prijestolje. Engleskom kraljicom postala je u siječnju 1558. godine. Pažljivo je odabrala ministre i podanike, okupila je oko sebe krug ljudi u koje je imala najviše povjerenja.²³ Odmah nakon stupanja na vlast dočekale su je vrlo teške odluke, prije svega utvrđivanje vlasti (za što joj je trebalo gotovo dvadeset godina), rješavanje vjerskog pitanja te pitanje braka.

Slika 5. – Elizabeta, 1559.

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

²²Isto, str.10–13.

²³ William Simpson, *The reign of Elizabeth*, Heinemann Educational Publishers, Oxford, 2001., str. 29.

II.3. Elizabetina vlada

Elizabeta I. je kao kraljica Engleske imala gotovo neograničene ovlasti. Sama je birala svoje podanike i ministre, mogla je prihvatiti ili odbiti zakone koje je izglasao Parlament, odluke o ratu u konačnici su također bile njezine. No bez Parlamenta ipak ne bi mogla poduzimati određene korake. Naime, premda je kao kraljica imala razne prihode, izvanredni prihod za vrijeme ratnog stanja mogao je izglasati samo Parlament. Uz to je Parlament izglasavao zakone koje je Elizabeta kao vladar potvrđivala ili odbijala.²⁴

U središtu Elizabetine vlade bile su dvije nerijetko isprepletene, ali i suprotstavljene grupe:

- 1) Kraljevsko kućanstvo (*The Royal Household*): Sastojalo se od osoba koje su joj bile na cjelodnevnoj usluzi. Najviše funkcije u Kraljevskom kućanstvu imali su lord Steward i lord Chamberlain, zatim rizničar, zapovjednik straže i nadzornik konja. Te je funkcije Elizabeta dodjeljivala svojim miljenicima. Primjerice, Robertu Dudleyu je 1559. godine dodijelila položaj nadzornika konja. Članstvo u Kraljevskom kućanstvu otvaralo je put do same kraljice i omogućivalo sudjelovanje u njezinu svakodnevnom životu, no nije nužno značilo i političku moć.
- 2) Privatno vijeće (*The Privy Council*): Činila ga je mnogo manja grupa ljudi. Njihov se broj kretao između najviše devetnaest 1559. i trinaest 1601. godine. U Engleskoj je bila praksa da u Vijeću uvijek bude neki crkveni velikodostojnik, no Elizabeta je prekinula s tom tradicijom. Tek je 1583. godine u Vijeće primljen canterburyjski nadbiskup John Whitgift, prema kojemu je gajila određene simpatije. Vijeće se sastajalo tri do četiri puta tjedno, no prema potrebama mijenjala se učestalost sastanaka, tako da se za vrijeme rata sa Španjolskom vijeće sastajalo svakoga dana. Dužnosti koje je Vijeće obnašalo bile su ove:
 - financije
 - vjerska pitanja
 - obrana
 - vanjski poslovi
 - unutarnji poslovi
 - gospodarstvo

²⁴Isto, str. 8.

Slika 6. – William Cecil

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

Vijeće je osim toga imalo ulogu nekakva neformalnog suda. Imalo je ovlasti služiti se raznim torturama ne bi li izvuklo informacije iz osoba koje su se iz raznoraznih razloga našle pred Vijećem. Za Elizabetine vladavine utvrđena su pedeset i tri slučaja u kojima je Vijeće pribjelo takvim mjerama. Sjedište Privatnog vijeća uvijek se nalazilo gdje i kraljičin dvor, pa je tako – budući da je Elizabeta često mijenjala palače – ono bilo i u Greenwichu, i u Hampton Courtu, i u Whitehallu... Što se samog dvora tiče, na njemu je bilo oko 1250 podanika.²⁵

Što se tiče Elizabetinih ministara, najvažniji je položaj imao William Cecil kojega je 1571. godine imenovala lordom Burghleyem. Prije negoli je Elizabeta postala kraljica, Cecil je bio nadzornik njezinih posjeda. Na položaju prvog ministra, istina, ostao je samo do 1572. godine, no i nakon toga ostao je u njezinoj službi sve do svoje smrti 1598. godine. Elizabeta ga je posjećivala i na smrtnoj postelji. Unatoč njihovim nesuglasticama bio je jedan od najodanijih kraljičinih ljudi.²⁶

Isto je tako visokopozicioniran bio i *sir* Francis Walsingham. Uživao je Elizabetino puno povjerenje. Bio je protestant u znatno većoj mjeri od Cecila. I on je imao nesuglasica s kraljicom oko nekih političkih odluka, no njegove su intelektualne usluge vezane za unutarnju i vanjsku politiku bile dragocjene. Njegova naročita odgovornost bila je kraljičina sigurnost, pri čemu je sa svojom razgranatom obavještajnom službom mnogo puta kraljici spasio život.

²⁵ Isto, str. 8–10.

²⁶ Isto, str 10.

Pored njih osobe od Elizabetina povjerenja bili su *sir* Francis Knollys, *sir* Christopher Hatton, *sir* Thomas Smith...²⁷

No Elizabeta se često znala prevariti u vezi s nekim osobama koje je primila u svoju službu. Uglavnom su to bili mladići prema kojima je gajila simpatije, a vjerojatno je u neke od njih bila i zaljubljena. Već smo spomenuli slučaj s Robertom Dudleyem koji je dobio položaj na dvoru zahvaljujući kraljičnim osjećajima prema njemu. Prema *sir* Walteru Raleighu kraljica je isto tako osjećala privrženost, no veoma se naljutila kada se oženio s njezinom dvorskom damom, te ih je oboje dala zatvoriti u Tower.²⁸

Vjerojatno je najupečatljiviji bio kraljičin odnos s Robertom Devereuxom, grofom Essexom. Razlog tomu je bio taj što je unatoč velikoj razlici u godinama kraljica gajila određene osjećaje prema njemu. Kraljica ga je upoznala kada je bio tek devetnaestogodišnjak, a ona sama je tada bila u već poodmakloj dobi. Kao miljenik ostarjele kraljice uživao je razne pogodnosti na dvoru. I ostali su dvorjani osjetili kraljičinu naklonost prema njemu pa je često upadao u sukobe s onima koji su ga vidjeli kao prijatnu vlastitu položaju. Jedan od takvih sukoba bio je i Essexov sukob s Robertom Cecilom, sinom Williama Cecila, koji je naslijedio oca na njegovu položaju. Taj sukob gotovo da je ugrozio i samu vladavinu kraljice Elizabete jer je doveo do frakcije na dvoru između Essexovih i Cecilovih pristaša. Vođena svojim osjećajima, Elizabeta je Essexu povjerila važne dužnosti: vojne operacije u Francuskoj 1591. godine, ekspediciju na Cadiz 1596. godine te gušenje irske pobune 1599. godine. No Essex je podbacio u svim tim pothvatima, ali za nju je bila najbolnija zavjera protiv nje same koju je skovao s planom da zauzme London. Elizabeta je nakon tog saznanja naredila njegovo pogubljenje. Tako su, dakle, zadnje godine njezine vladavine završile burno, s bunama i pogubljenjima.²⁹

Pored kraljice te Kraljevskog kućanstva i Privatnog vijeća, koji su bili blisko povezani s osobom vladara, tu je bio još i Parlament koji je imao važnu ulogu u donošenju zakonâ i izglasavanju poreza. Elizabetin dvodomni Parlament nije mijenjao svoju strukturu sve do 1832. godine. Sastojao se od:

- Gornjeg doma (*House of Lords*) u kojemu su bili oni koji su naslijedili svoje plemićke titule, nadbiskupi Canterburyja i Yorka te ostali biskupi Engleske crkve. No u Elizabetino vrijeme u Parlamentu je bilo sve manje i manje crkvenih velikodostojnika.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, str. 11.

²⁹ Isto, str. 12.

- Donjeg doma (*House of Commons*) u kojemu su bili predstavnici naroda: svaka je grofovija imala pravo poslati dva viteza u Parlament.

Za vrijeme Elizabetine vladavine deset je puta bio biran novi Parlament. No u njezinoj četrdeset četiri godine dugoj vladavini Parlament je zasjedao samo 126 tjedana.³⁰

³⁰ Isto, str. 13.

II. 4. Vjersko pitanje

Odmah po preuzimanju vlasti Elizabeta je morala ponuditi rješenja vezana uz vjerska pitanja, koja su gotovo cijelo 16. stoljeće razdirala Englesku. I ne samo Englesku, već gotovo cijelu Europu koju je od Martina Luthera i njegova protestantizma 1517. godine zahvatio val reformacije.

Elizabeti se nametalo pitanje hoće li obnoviti protestantizam, koji je Marija izbacila, i u kojoj mjeri. Ona kao dijete roditelja protestanata (teško da je njezina majka mogla imati utjecaja na njezin izbor vjere, već prije Katherine Parr koja je isto tako bila protestantica) i učenica protestantski orijentiranih učitelja, naravno, nije mogla dopustiti da katoličanstvo u Engleskoj bude državna religija. Povratak papine vlasti otvorio bi i pitanje vraćanja crkvenih posjeda (samostana koje je Henrik VIII. ukinuo), a dio je njihova prihoda već bio utrošen na vojne potrebe, dio je pak njih postao tuđim vlasništvom. No odabir protestantizma donijet će i određene rizike, prije svega neprijatelje u liku europskih katoličkih monarha poput Filipa II. i Marije Stuart, škotske kraljice i Elizabetine rođakinje.

Sama Elizabeta nije bila vjerski fanatik poput polubrata Edwarda ili polusestre Marije. Po pitanju vjere bila je sklona kompromisima. Htjela je rješenje blisko razmišljanju svoga oca: bez pape i redovnika, te bez određenih praznovjerja. Pokušala je približiti dvije izrazito različite strane, katolike i radikalne protestante-puritance. No ni jedna ni druga strana nije bila spremna na kompromise.³¹

Godine 1559. Elizabeta je prvi put sazvala Parlament. Zadatak Parlamenta bio je prihvaćanje dvaju akata: *Supremacy Act* i *Uniformity Bill* kojima je utemeljena Engleska crkva. Parlament je ta dva akta izglasao zahvaljujući tome što su katolički biskupi koji su sjedili u Gornjem domu za vrijeme glasovanja bili zatvoreni u Tower.

- *Supremacy Act* – Elizabeta I. vrhovni je poglavar engleske države i crkve, kler mora prisegnuti na vjernost vladaru.
- *Uniformity Bill* – njime su ukinute Marijine antiprotestantske zabrane, a donio je i reviziju Edwardove *Book of Common Prayer* koja je propisivala bogoslužje Anglikanske crkve. Elizabetina je verzija bila nešto između originala iz 1549. i njegove radikalne prve revizije 1552. godine. Budući da Elizabeta, kojoj je najbliži bio protestantizam njezina oca, nije

³¹ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 128.

željela radikalni protestantizam, u bogoslužju je zadržala ponešto iz katoličke doktrine. Knjigom molitvi moralo se služiti u svim crkvenim službama, a između ostaloga engleskom je narodu propisan i obvezni odlazak u crkvu nedjeljom. Za one koje nisu poštivali ovu zadnju odredbu bila je propisana visoka novčana kazna.³²

Elizabetina je namjera prije svega bila da sačuva kontrolu nad crkvom, doktrinom, biskupima i liturgijom. No kako kraljica, ponavljam, nije bila pristaša radikalnih reformi, odlučila se za umjereni protestantizam koji će donijeti stabilnost zemlji. Unatoč tomu našla se na udaru katolika i puritanaca koji nisu bili zadovoljni njezinim kompromisnim rješenjem. Sukob tih dviju vjerskih zajednica obilježit će prve godine Elizabetine vladavine. Kako se našla između dviju vatri, Elizabeta će biti primorana donijeti još neke zakone kojima će obraniti Anglikansku crkvu.

Godine 1563. izglasan je *Treason Act* (prelazak na katoličanstvo smatralo se izdajničkim činom), te 39 članaka o vjeri (*Thirty-nine Articles of Faith*) kojima je definirana anglikanska vjera.³³ Oko 500 katoličkih svećenika napustilo je Englesku te izbjeglo na kontinent. Svrha tog iseljavanja bilo je osnivanje sjemeništa diljem Europe u kojima su se obrazovali budući misionari kao agitatori katoličanstva u Engleskoj. Najpoznatije takvo sjemenište bilo je Douai, osnovano 1568. godine u Nizozemskoj kojom je tada vladao Filip II. Španjolski.³⁴ Osim toga isusovački red u Rimu osnovao je Engleski kolegij. Iz tih sjemeništa proizašli su brojni katolički agitatori poput Williama Allena, Edmunda Campiona, Roberta Parsonsa i drugi. Njihov rad podupirali su Filip II. i papa Pio V. koji je 1570. Elizabetu izopćio iz Crkve. Oni su predstavljali stalnu prijetnju Elizabetinoj sigurnosti. Godine 1583. grupa isusovačkih redovnika planirala je Elizabetino ubojstvo, no Walsingham ih je na vrijeme otkrio. Ubrzo nakon toga, točnije, 1585. godine, izglasan je *Act against Jesuits and seminary priests* koji zabranjuje djelovanje isusovačkih redovnika u Engleskoj. Od 1571. do 1585. u Elizabetinoj Engleskoj ubijeno je 250 katolika, od kojih su njih 180 bili svećenici.³⁵

Osim katolika s jedne, s druge su strane bili radikalni protestanti-puritanci. Oni nisu bili zadovoljni crkvenom hijerarhijom koju je utvrdila Elizabeta I. Napali su konvenciju po kojoj je vladar vođa Engleske crkve, no prije svega im je smetao episkopalni ustroj. Oni su željeli Anglikansku crkvu pretvoriti u Prezbiterijansku, to jest da na čelu ne budu biskupi već prezbiter

³² Peter C. Herman, *A Short History of Early Modern England: British Literature in Context*, Wiley-Blackwell, Oxford, UK, 2011., str. 118.

³³ Isto.

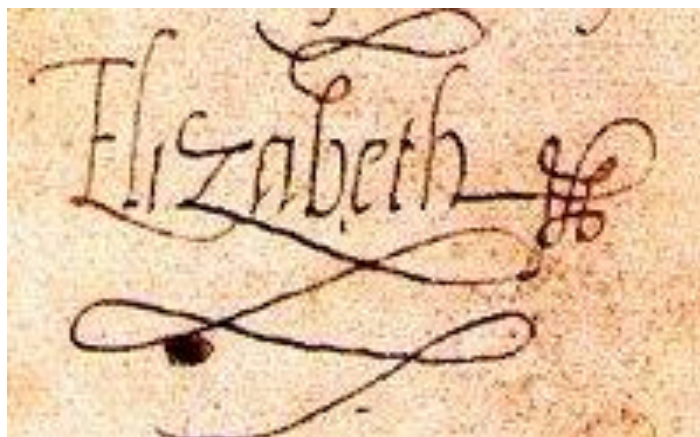
³⁴ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 129.

³⁵ W. Simpson, *The reign of Elizabeth*, str. 69–71.

čija je uloga da podučava, a ne da bude posrednik između Boga i ljudi. Puritanci su željeli protestantsku doktrinu očistiti od katoličkih dogmi i običaja, stoga su Elizabeti jako zamjerali i to što je svećenstvo smjelo nositi svećeničke haljine.³⁶ Elizabeta nije imala sluha za njihove zahtjeve, štoviše, puritance je počela doživljavati kao najveće neprijatelje. Stoga i ne čudi što je uslijedio napad na puritanski pokret koji je predvodio nadbiskup od Canterburyja John Whitgift. Puritanci su bili izloženi napadima čija je metoda bila jednaka metodama kojima se služila inkvizicija.³⁷

Početne su godine Elizabetine vladavine bile obilježene vjerskim pitanjem, no upravo će njegovo rješavanje učvrstiti Elizabetin položaj na vlasti. Elizabeta je uspjela ostvariti viziju crkve kakvu je željela. Željela je crkvu koja misli protestantski a izgleda katolički (zadržan je episkopalni ustroj).³⁸ Pravi uspjeh protestantizam će doživjeti tijekom englesko-španjolskog rata (1587. – 1589.) kada će poprimiti nacionalni karakter.

Slika 7. – Elizabetin potpis

Izvor: <http://englishhistory.net/> (09. 07. 2011.)

³⁶ P. C. Herman, *A Short History of Early Modern England: British Literature in Context*, str. 120–121.

³⁷ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 306–308.

³⁸ P. C. Herman, *A Short History of Early Modern England: British Literature in Context*, str. 119.

II.5. Pitanje braka

Pitanje se braka, isto kao i vjersko pitanje, nametnulo odmah nakon Elizabetina stupanja na prijestolje. Dok je Marija ležala na smrtnoj postelji i kad je postalo izvjesno da će Elizabeta naslijediti krunu, Filip II., tada još uvijek Marijin suprug, iznio je Elizabeti ženidbeni prijedlog.³⁹ Filipove je prosidbe više puta odbila jer nije željela brak kakav je njezina sestra imala (on u Španjolskoj, ona u Engleskoj, a trebali su se vidjeti samo dva puta godišnje). No Elizabeta je uvijek imala otvorene opcije, nikada nije rekla ni da će se udati ni da se neće. Iste godine kada je došla na vlast, Privatno ju je vijeće pozvalo na razgovor o udaji. Nakon toga Parlament joj je slao peticije 1559., 1563., 1566. i 1576. godine vezane uz njezinu udaju. Parlament je želio da se Elizabeta uda za nekoga europskog monarha te da osigura nasljednika. No već krajem 70-ih godina 16. stoljeća, kada je postalo jasno da kraljica Elizabeta, sada već u poodmakloj dobi, više ne bi ni mogla zanijeti, njezini savjetnici traže joj brak koji bi bio isključivo ratni savez protiv Španjolske.⁴⁰

Elizabeta je bila zasuta bračnim ponudama europskih monarha: tek neki od njih bili su Filip II., austrijski nadvojvoda Karlo, švedski kralj Erik IV., Franjo – vojvoda Alencon, Henrik – vojvoda Anjou... Problem ponuda europskih monarha bio je u tome što su uglavnom svi bili katolici, pa stoga Elizabeta nije željela ugroziti Englesku crkvu. Među proscima se našao i ruski vladar Ivan Grozni koji je silom želio vladarsku vezu s Engleskom. Elizabeta je imajući na umu bogatstvo ruskoga trgovačkog društva poslala veleposlanika u Rusiju s porukom da se Ivan može oženiti s bilo kojom od njezinih rođakinja. No Ivan je ubrzo nakon toga preminuo.⁴¹ Pored stranih monarha tu je još bio i Robert Dudley, grof od Leicestera koji je bio velika ljubav kraljice Elizabete. No njezini savjetnici nisu željeli da se kraljica uda za njega jer to kraljevstvu ne bi donijelo nikakvu korist. Najviše se tomu protivio W. Cecil koji nije imao povjerenja u njega, a bojao se i za svoj politički položaj ako Dudley postane kralj. Samu kraljicu to vjerojatno ne bi spriječilo u udaji za Dudleya da 1560. godine njegova supruga Amy nije pala sa stepenica i umrla pod nerazjašnjenim okolnostima. Budući da je Dudley bio osumnjičen za ubojstvo, Elizabeta je bila svjesna da bi ženidba pokrenula sumnju da je ona suučesnik, što bi izazvalo skandal u Engleskoj, ali i na ostalim europskim kraljevskim dvorovima. Osim toga

³⁹ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 304.

⁴⁰ Julia M. Walker, *Dissing Elizabeth: negative representations of Gloriana*, Duke University Press, USA, 1998., str. 30–32.

⁴¹ Friderick F. Cartwright – Michael Biddiss, *Bolest i povijest*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str. 70.

udajom za Dudleya samo bi potvrdila dugogodišnje glasine da su ljubavnici. Elizabeta se odlučila distancirati od Dudleya, iako je on ostao u njezinoj službi sve do svoje smrti.⁴²

Elizabeta je tijekom svoje duge vladavine odolijevala raznim bračnim ponudama te je kao najpoželjnija europska udavača ipak ostala neudana. Uspjela je izgraditi "kult djevičanske kraljice" unatoč dugogodišnjoj ljubavnoj vezi s Robertom Dudleyem. Razloge koje povjesničari pripisuju njezinu nestupanju u brak možemo podijeliti u dvije skupine:

- Psihološki: odbojnost prema braku zbog trauma koje je proživjela u djetinjstvu (smrt majke i maćeha).
- Politički: željela je sama vladati Engleskom. U slučaju udaje, prema shvaćanju patrijarhalnog društva 16. stoljeća morala bi vlast prepustiti suprugu.⁴³

Unatoč činjenici da se kraljica Elizabeta nije udavala i da je Engleskom samostalno vladao ženski monarh slika tadašnjeg društva nije se nimalo promijenila. Elizabeta nije odbacila tadašnji stereotip žene inferiorne muškarcu, već je sukladno tadašnjoj praksi bilo razvijeno uvjerenje da je Elizabeta različita i posebnija od ostalih žena po tome što je po Milošću Božjoj odabrana da vodi englesku državu i engleski narod.⁴⁴

Njezino izbjegavanje braka moglo je imati utjecaja i na njezinu dugovječnost (izbjegavanje opasnosti poroda), što je Engleskoj donijelo stabilnost.

Slika 8. – Elizabeta i Robert Dudley

Izvor: <http://historicallyobsessed.blogspot.com/> (09. 07. 2011.)

⁴² J. M. Walker, *Dissing Elizabeth: negative representations of Gloriana*, str. 40–53.

⁴³ Isto, str. 232–233.

⁴⁴ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 127.

II.6. Zavjere protiv kraljice

Kraljica Elizabeta I. tijekom svoje duge vladavine bila je neprestano izložena raznim zavjerama koje su uključivale njezino ubojstvo i/ili svrgavanje s trona. Protiv Elizabete bile su skovane razne neuspješne urote, u kojima je prednjačila njezina rođakinja Marija Stuart, škotska kraljica.

No *sir* Francis Walsingham, Elizabetin glavni obavještajac koji se brinuo za mrežu špijuna i doušnika prikupljao je podatke o njima, sve dok si začetnici zavjera ne bi "sami stavili omču oko vrata"⁴⁵, a tada bi ih uhitili. Velik broj katoličkih zavjera protiv kraljice Elizabete samo je poslužio kao povod za iskorjenjivanje katoličke vjere iz Engleske te je potpomogao jačanju protestantizma. Otkrića katoličkih zavjera Elizabeti su poslužila kao opravdanje za protukatoličke zakone koje nije bila spremna uvesti na početku vladavine. Ti su zakoni podrazumijevali povišene globe za nepripadanje Anglikanskoj crkvi, a skrivanje katoličkih svećenika, pogotovo isusovaca, smatralo se izdajom...⁴⁶

II.6.1. Škotska i Marija Stuart

Kraljevanje Marije Stuart u Škotskoj obilježeno je velikim vjerskim sukobima katolika i protestanata. Bila je to borba protestantskih velikaša i katoličkog vladara. Marija Stuart (1542. – 1587.), kći Jakova V. od Škotske i Marije Lorenske, odmah po rođenju proglašena je kraljicom. Djetinjstvo je provela na dvoru francuskoga kralja Henrika II. Godine 1558. udala se za francuskog prijestolonasljednika Franju Valoisa koji je 1559. godine postao kralj Franjo II. Kako je Marija bila praunuka Henrika VII., smatrala je da polaže veće pravo na englesko prijestolje od Elizabete koja je 1558. godine naslijedila svoju polusestru Mariju. Razlog tomu bio je taj što su katolici Elizabetu, jer Rim nije odobrio brak njezinih roditelja, smatrali nezakonitom kćerkom Henrika VIII. Nakon što je mladi Franjo II. umro, napustila je Francusku i vratila se u Edinburgh gdje je tamošnjim protestantima nametnula pravila "najkršćanskijeg vladara".⁴⁷ Njezina je prisutnost Elizabeti predstavljala stalnu prijetnju, tim više jer se odmah po svom dolasku udružila s najutjecajnijim obiteljima ne bi li naštetila Elizabeti. Elizabeti nije

⁴⁵ Dulcie M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010., str. 119.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 305.

preostalo ništa druge nego da se poveže s tamošnjim kalvinima, predvođenima Johnom Knoxom, te s francuskim kalvinima.⁴⁸

Marija je u Škotskoj bila prilično nepopularna, od samog početka naišla je na otpor Parlamenta u kojemu su dominirali protestanti. Toj su nepopularnosti pridonijeli i njezini brojni brakovi. Brak s lordom Darnleyem nije bio uspješan, pogotovo zato što je on dao ubiti njezina miljenika Davida Rizzia. No u braku s njim dobila je sina Jakova (budućega engleskog kralja). Marija se zatim, 1567. godine, urotila s brutalnim Jamesom, grofom od Bothwella, koji je ubio Darnleya i oženio se njome. Dokaz nepopularnosti tog koraka bila je Marijina predaja protestantskoj vlasteli te abdikacija u korist mladog Jakova. Time je bio učvršćen položaj protestantske crkve, a Marija kao katolički vladar morala je pobjeći iz protestantske zemlje.⁴⁹

Slika 9. – Marija Stuart

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

Marija se kao gošća i zatočenica sklonila kod svoje rođakinje Elizabete u Engleskoj. Ondje će boraviti gotovo dvadeset godina te će biti organizator gotovo svake splotke koja je za cilj imala Elizabetino ubojstvo.⁵⁰

⁴⁸ Isto, str. 301–305.

⁴⁹ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 126.

⁵⁰ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 301.

II.6.2. Ustanak grofova na sjeveru

Na dvoru je 1569. godine skovana zavjera koja je za cilj imala smjenjivanje Elizabetina glavnog ministra Williama Cecila te njezinu detronizaciju. Urotu su skovali vojvoda od Norfolka i kraljica Marija. Plan je bio da se njih dvoje vjenčaju te da Marija preuzme prijestolje. Dvor je na vrijeme spriječio tu zavjeru, što je izazvalo ustanak Marijinih pristaša na sjeveru. Ustanak su predvodili grofovi od Northumberlanda i Westmorlanda. Početak ustanka označilo je zauzimanje katedrale u Durhamu te slavljenje mise, a u brojnim crkvama obnovljeno je rimokatoličko bogoslužje. Pohod grofova na jug nije uspio, a na kraju su pobjegli pred nadmoćnom kraljevskom vojskom. Northumberland je smaknut, a titule i odličja kuće Neville (Westmorland) ukinuti su. U grofoviji Durham obješeno je oko 200 njihovih pristaša, a domovi su im opljačkani.⁵¹

II. 6. 3. Ridolfijeva urota

Ridolfijeva urota 1571/1572. godine bila je prva otkrivena zavjera s ciljem ubojstva Elizabete I. I ovu je zavjeru vodio Thomas Howard, vojvoda od Norfolka, no cijelu akciju uz španjolsku je potporu koordinirao firentinski bankar Roberto Ridolfi. Plan je bio ovaj: Elizabetu je trebalo ubiti, a u pomutnji koja bi nastala, u trenutku kraljičine smrti Španjolska bi napala Englesku i na prijestolje dovela kraljicu Mariju. Nakon što je zavjera otkrivena, manje važne sudionike mučili su radi izvlačenja informacija, a Norfolku je presuđeno za izdaju i odrubljena mu je glava.⁵²

II. 6. 4. Throckmortonova urota

Walsinhamovi su obavještajci 1583. godine otkrili novu katoličku zavjeru. Glavni akter zavjere, Francis Throckmorton, mladi nasljednik bogate katoličke obitelji, uhićen je 1583. godine. Nakon uhićenja podvrgnut je raznim torturama radi dobivanja informacija o njegovu odnosu s Marijom Stuart s kojom je razmjenjivao pisma. Throckmorton je priznao da je cilj zavjere bilo oslobađanje Marije iz zatočeništva. Svojim mučiteljima otkrio je tko su bili sudionici zavjere: Henrik od Guisea (koji je s francuskom katoličkom vojskom spremao invaziju na Englesku), papa, isusovci, španjolski veleposlanik.⁵³ Rezultat te internacionalne zavjere bio je protjerivanje

⁵¹ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 129.

⁵² D. M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, str. 119.

⁵³ James Emerson Phillips, *Images of a Queen, Mary Stuart in sixteenth-century literature*, California University press, Los Angeles, 1964., str. 77.

španjolskog veleposlanika iz Engleske te pogubljenje Throckmorta. Dok su Englezi rješavali ovu zavjeru, u Nizozemskoj je ubijen Vilim Šutljivi. To je u Engleza pobudilo sumnju da su protestantski vladari u Europi u velikoj opasnosti. Iz toga je proizašla povelja *Obveza saveza* (*Bond of Association*) koju su potpisali dvorjani, plemići, a potom velikaši i građani diljem Engleske i Walesa obvezujući se da će štititi i braniti kraljicu Elizabetu.⁵⁴

II. 6. 5. Babingtonova zavjera

Ta zavjera ima uobičajenu priču kao i ostale zavjere protiv kraljice Elizabete. Godine 1586. nekolicina se mladića, predvođena Babingtonom, udružila radi atentata na Elizabetu. Cilj i te zavjere bilo je dovođenje Marije na prijestolje. No ono što ovu zavjeru razlikuje od ostalih jest to što su postojali dokazi o Marijinoj upletenosti u zavjeru, te je sukladno zakonu iz 1585. godine izvedena pred sud.⁵⁵ Elizabeta nije željela suditi rođakinji i dugo je oklijevala s izvršenjem smrtne kazne, no postojali su čvrsti dokazi Marijine upletenosti dobiveni presretanjem njezine pošte. Marija je osuđena zbog izdaje te joj je 1587. godine u dvorcu Fotheringay odrubljena glava. Nakon Marijina smaknuća ostalo je otvoreno pitanje kako joj se kao monarhu koji uopće nije trebao biti odan Elizabeti sudilo za izdaju?⁵⁶

Iako je osjećala grižnju savjesti, Elizabeta se ipak riješila velikog tereta koji je nosila od početka svog kraljevanja. No i nakon Marijine smrti Elizabeta je još uvijek bila izložena opasnosti. Jedna od zadnjih zavjera bila je ona dvorskog liječnika, Portugalca Rodriga Lopeza 1594. godine. Bila je to još jedna zavjera u režiji Španjolaca (Filip II. tada je već bio i kralj Portugala). Lopez je optužen da je planirao otrovati kraljicu, te je zajedno s dvojicom španjolskih pomagača osuđen na vješanje, razvlačenje i četvorenje.⁵⁷

Slika 10. – Smaknuće Marije Stuart, 1587.

Izvor: <http://ladyhedgehog.hedgie.com/> (09. 07. 2011.)

⁵⁴ D. M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, str. 120.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 130.

⁵⁷ D. M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, str. 121.

II.7. Razvoj pomorstva i trgovine

Za vladavine Henrika VII. gospodarstvo je bilo slabo razvijeno, a temeljilo se na proizvodnji sirovina, vune i minerala. Njihov su izvoz i trgovina bili pod kontrolom stranih trgovaca (Talijana i trgovaca Hanze). Englezi su najviše posjećivali Antwerpen gdje su mogli naći proizvode za mjesne manufakture, poput sapuna, boje, vina, začina... I sve to ne izlažući se opasnostima plovidbe. U Antwerpenu je djelovala kompanija *Merchant Adventures* iz Londona koja je okupljala najveći broj trgovaca vunom. Kompanija je osnovana još u 14. stoljeću, a do sredine 16. stoljeća radila je u tradicionalnom okviru. Godine 1551. uslijedila je devalvacija sterlinga koja je izazvala poteškoće engleskim trgovcima u izravnavanju računa zbog nedostatka gotovine. Pored toga, napad Karla V. na protestante u Nizozemskoj te kuga u Antwerpenu natjerali su Engleze da potraže novo tržište.⁵⁸

Osim toga Englezi u isto vrijeme napuštaju i svoja uporišta na Sredozemlju, Chios i Cipar. Razlog tomu vjerojatno leži u turskom napredovanju na Sredozemnom moru. Stoga Englezi usmjeravaju svoje pravce kretanja preko Atlantika te prema južnoj Aziji.⁵⁹

Za vladavine Elizabete I., nakon oporavka svjetske tržišne ekonomije, počinje razvoj engleskog pomorstva i trgovine. Engleska pomorska ekspanzija može se podijeliti na nekoliko interesnih sfera:

- a) Prekoatlantska: Vidjevši kakvo bogatstvo Španjolska gomila iz svoje trgovine s Novim svijetom, i engleski su moreplovci odlučili otisnuti se preko Atlantika u potrazi za bogatstvom. Tijekom sedamdesetih godina 16. stoljeća englesko-španjolski odnosi općenito su nategnuti te rastu tenzije između španjolskih i engleskih trgovaca na Atlantskom oceanu. Posljedica toga bit će sve veća učestalost engleskih gusarskih napada na španjolsku trgovinu s Novim svijetom. U engleskoj prekoatlantskoj ekspanziji najviše se ističu moreplovci Francis Drake te Walter Raleigh.⁶⁰

Sir Francis Drake (1540. – 1596.) bio je drugi moreplovac koji je oplovio svijet, bio je poznat kao najstrašniji pljačkaš kolonija te španjolskih i portugalskih galija. Dana 13. prosinca 1577. godine isplovio je s pet brodova i 166 ljudi iz Plymoutha. Krenuo je prema Africi, prešao Atlantik, plovio uz obale Patagonije, prošao Magellanovim prolazom.

⁵⁸ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 338.

⁵⁹ Fernard Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, 1. svezak, Antibarbarus, Zagreb, 1997., str. 654.

⁶⁰ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 307.

Zatim je plovio uz obalu Južne Amerike, prešavši Pacifik došao je do Filipina pa Indijskim oceanom stigao do rta Dobre nade, oplovio je Afriku te se 1580. godine vratio u Englesku. Na svom putovanju pljačkao je španjolske galije i španjolske luke na Pacifiku. U sklopu svog putovanja osvojio je i Kaliforniju, nazvavši je Novi Albion. Nakon povratka kraljica ga je proglasila vitezom te je naredila da se njegov brod *Golden Hind* sačuva kao uspomena. Zahvaljujući uspjesima postao je utjecajna osoba u engleskom kraljevstvu. Za rata sa Španjolskom vratio se na more te pomogao u pobjedi protiv španjolske Armade. Umro je tijekom ekspedicije protiv španjolskih kolonija u Južnoj Americi.⁶¹

Pored njega na prekoatlantskoj plovidbi najviše se isticao Sir Walter Reliaigh (1552. – 1618.), istraživač, mornar, vojnik, kolonizator, pjesnik, političar. Bio je jedan od onih muškaraca koju su uživali veliku naklonost kraljice Elizabete. Raleigh je bio veliki zabavljač u čijem je društvu kraljica uživala. No ubrzo mu je dosadilo zabavljati kraljicu te je 1584. godine dobio dozvolu za odlazak na istraživanje sjevernoameričke obale.⁶² Rezultat njegova istraživanja pokušaj je osnivanja kolonije na istočnoj obali Sjeverne Amerike, nazvane Virginia u čast neudane Elizabete. U pokušajima 1585. i 1590. godine kolonizatori su na tom području naišli na bolesti, glad i Indijance, pa je stalna kolonija u Virginiji osnovana tek 1607. godine.⁶³ Jedino što je Raleigh donio s tog putovanja bila su dva Indijanca te dvije nove kulture: duhan i krumpir. Kraljičin miljenik uskoro je pao u nemilost jer je Elizabeta uvidjela da njegova putovanja nisu isplativa. No lukavi Raleigh ponovno je krenuo na prekoatlantsku ekspediciju po Južnoj Americi, što mu je uspjelo tako što je kraljicu namamio pričom o *El Doradu* – zemlji zlata. Ali Raleigh nije pronašao El Dorado, čime je ponovno pao u Elizabetinu nemilost. Raleigh je na molbu kralja Jakova VI. još jednom pokušao pronaći El Dorado, ali i ta je ekspedicija bila porazna po njega. Nakon povratka s ekspedicije, 1618. godine Jakov ga je dao pogubiti.⁶⁴

- b) Zapadnoafrička: Zapadnoafričke obale bile su prepuštene trgovcu iz Plymoutha Johnu Hawkinsu. Ono što je Englezima bilo zanimljivo u zapadnoafričkoj trgovini jest unosna

⁶¹Isto, str. 307.

⁶² Arnold B. Cheyney – Donald Capone, *The map corner*, Scott, Foresman & Company, USA, 1983., str. 65.

⁶³ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 136.

⁶⁴ A. B. Cheyney – D. Capone, *The map corner*, str. 65.

trgovina robljem. Zbog toga su engleski moreplovci došli u sukob s portugalskim, koji su do tada imali monopol nad trgovinom robljem.⁶⁵

- c) Sredozemna: Između 1552. i 1573. godine dolazi do zastoja engleske plovidbe Sredozemljem, što se uglavnom podudara s turskim napredovanjem, ali razlozi tomu su prije svega ekonomske naravi. Naime od 1540. do 1545. godine došlo je do sloma svjetske ekonomije, a i samu je Englesku tresla unutrašnja kriza. Godine 1573. Englezi su se vratili na Sredozemlje, te godine obilježava se njihov prvi dolazak u Livorno. Na brodu *Zmaj* iz Londona se dovozilo olovo, natrij, sukno, kositar, a sve namijenjeno đenoveškim trgovcima. Time je označen ulazak Engleza u Sredozemno more. Sada je Englezima preostalo da osvoje tržišta na Levantu. To je bilo djelo dvojice londonskih trgovaca: Edwarda Osborna i Richarda Stopera. Stupili su u pregovore s Carigradom jer Turcima je bio potreban kositar koji su Englezi dovozili na Lepant da bi mogli lijevati topove. Nakon englesko-turske nagodbe 1580. godine, Elizabeta je 1581. utemeljila Levantsku kompaniju. To je bio izvrstan potez za englesku trgovinu jer Levantska je kompanija ostvarivala dobit od tristo posto.⁶⁶
- d) Južnoazijska: Pomorski put prema južnoj Aziji pružao je veće mogućnosti engleskoj trgovini, pa je tako 1600. godine osnovana *Istočnoindijska kompanija*. Upravo će to biti temelj britanskoga azijskog carstva. Ta je tvrtka imala povlasticu monopola u trgovini, a rizike putovanja na tu daljinu podijelila je među većim brojem investitora te se obogatila trgovačkim resursima Londona. Osnivanje Istočnoindijske kompanije ugrozilo je položaj Portugala koji je do tada imao nadzor nad indijskom trgovinom s Europom.⁶⁷

Razvoj pomorstva i trgovine doveo je Englesku u "dječjačke godine kapitalizma".⁶⁸ Vidljiv znak novoga merkantilnog duha je i velika zgrada Londonske burze koju je predao prometu *sir* Thomas Gresham, dvorski bankar. No treba imati na umu da su Elizabetini veliki osvajači, kolonizatori, admirali prije svega bili gusari i pljačkaši, a trgovačke kompanije gusarske družbe za eksploataciju prekomorskih krajeva.⁶⁹ Unatoč tomu razvoj trgovine i pomorstva u doba kraljice Elizabete I. odredio je sudbinu Engleske kao najveće kolonijalne sile sve do 20. stoljeća.

⁶⁵ Angus Konstam – Angus McBride, *Elizabethan Sea Dogs 1560 – 1605.*, Osprey Publishing, Oxford, 2000., str. 27–28.

⁶⁶ F. Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II., 1. svezak*, str. 654–659.

⁶⁷ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 136.

⁶⁸ E. Friedell, *Kultura novog vremena, Antibarbarus*, Zagreb, 1997., str. 147.

⁶⁹ Isto.

Slika 11. – Drakeovo putovanje oko svijeta

Izvor: <http://www.cornelsen.de/> (09. 07. 2011.)

Slika 12. – Sir Walter Raleigh i kraljica Elizabeta

Izvor: <http://cache2.allpostersimages.com/> (20. 07. 2011.)

II.8. Ratovi

Engleska ratovanja za vrijeme Elizabete I. uglavnom se mogu svesti na sukobe sa Španjolskom. Filip II. je od trenutka Elizabetina stupanja na prijestolje pretendirao na engleski tron, što je želio iznuditi brakom s Elizabetom. No kako Elizabeta taj brak nije željela, sukobi između Engleske i Španjolske postaju sve učestaliji. Prvo počinju na diplomatskom planu, potom sele na trgovački, a na kraju i na vojni. Sukob između Španjolske i Engleske pretvorio se u sukob katolicizma i protestantizma.

II.8.1. Rat sa Španjolskom

Od početka Elizabetine vladavine Englesko-španjolski rat vodio se uglavnom diplomatskim putem, no nakon što je Elizabeta poslala pomoć pobunjenim protestantima u Nizozemskoj, Filip II. odlučio se na snažan napad na Englesku. Plan napada na Englesku je bio ovaj:

- Invazija na Englesku iz Španjolske;
- Prijelaz španjolske vojske iz Nizozemske pod zapovjedništvom Alessandra Farnesea, vojvode od Parme. Trebali su napasti Englesku preko uskog tjesnaca kod Dovera.

Osim što ti planovi nisu bili osobito usklađeni, poremetio ih je i uspješan napad *sir* Francisa Drakea 1587. godine na glavno španjolsko pomorsko uporište Cadiz. Iduće godine španjolska je Armada (sila od 130 brodova i 19 000 vojnika) napustila Lisabon krenuvši duž Kanala ne bi li osigurala prijelaz Farneseove vojske. Međutim, putem je oluja zaustavila oštećene španjolske brodove. Nakon nastavka puta prema Calaisu, španjolske je brodove napalo englesko topništvo, no to im nije nanijelo preveliku štetu pa su tijekom devetodnevne borbe zadržali svoju formaciju. Prednost Engleza u toj borbi bile su bolje plovne karakteristike, ali i to što su njihovi topovi bili postavljeni na lako pokretne nosače (moglo ih se veoma lako ponovno nabiti).⁷⁰ Engleska je flota bila podijeljena u dva eskadrona. Jedan se sukobio sa Španjolcima čim su ušli u La Manche, a drugi je spriječio njihovo spajanje s vojvodom od Parme. Na kraju ih je Drake uspio navesti da izgube borbenu formaciju te ih pogurnuo u flamanski plićak. Španjolski su se brodovi izvukli, no nisu se mogli vratiti kući jer su vjetrovi i Englezi blokirali izlaz iz La

⁷⁰ J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 136.

Manchea. Bili su prisiljeni oploviti Škotsku i Irsku, a duž tih opasnih obala izgubili su velik broj brodova i ljudi. Manje se od polovice brodova i tek trećina posade vratilo u Španjolsku.⁷¹

Slika 13. – Povratak poražene Armade 1588. godine

Izvor: <http://www.tudorplace.com.ar/> (09. 07. 2011.)

Poneseni pobjedom protiv do tada nepobjedive Armade, 1589. godine Englezi napadaju Corunu. No u međuvremenu španjolska je flota obnovljena. Pokušaj osvajanja Lisabona je spriječen, isto kao i presretanje španjolskih brodova s blagom iz Novog svijeta pred Azorima. Engleze su odnijele oluje te su pretrpjeli goleme štete.⁷²

Englesko-španjolski rat pokazuje ograničenost tadašnjega pomorskog ratovanja: problem oluja, problem provođenja združenih akcija te problem opskrbe velikih flota.

II.8.2. Pobuna u Irskoj

Keltski otpor u Irskoj doveo je osamdesetih godina 16. stoljeća do pobune Desmond, a 1594. godine kulminirao je velikim ustankom koji je predvodio Hugh O'Neill, grof od Tyronea. Okupio je vojsku od 10 000 ljudi te proširio pobunu od sjevera na Munster. Uz to je pokušao

⁷¹ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 309.

⁷² J. Black, *Povijest britanskih otoka*, str. 136.

dobiti potporu katoličkih "starih Engleza". Njegovi su vojnici bili opremljeni modernim vatrenim oružjem te nisu nimalo zaostajali za engleskom vojskom. Za poprište borbi O'Neill je odabrao šumovito i močvarno područje Ulstera koje je odgovaralo gerilskom sukobu. Prvi izravni sukob dogodio se 1595. godine kod Clontibreta gdje je engleska vojska uspješno dočekanu u zasjedu. Tri godine kasnije kod Yellow Forda engleska je vojska doživjela još jedan strašan poraz. Isto tako ni kraljičin miljenik Essex 1599. godine nije uspio poraziti Irce. Englezi su 1600. godine poslali novoga kraljevskog namjesnika Charlesa, lorda Mountjoya. On je svoje pohode pokrenuo tijekom zime kako bi omeo irski logistički sustav (sprečavanje kretanja krda stoke koja je tijekom borbi prehranjivala irsku vojsku). No ni Mountjoyov dolazak nije mogao prekinuti engleske poraze. Irski pobunjenici našli su saveznika u starom engleskom neprijatelju – katoličkoj Španjolskoj, pa je tako već 1601. godine španjolska vojska intervenirala sa 3 500 svojih vojnika. No španjolska je vojska sa svojim obrambenim formacijama unijela pomutnju u irske redove (irski pobunjenici koristili su se drugačijim taktikama sličnima gerilskom ratovanju te nisu navikli na formaciju kakvom se koristila Španjolska). Englezi su iskoristili nastalu pomutnju te su 1603. godine konačno uspjeli poraziti Irsku i nanijeti joj težak gubitak nakon kojega se O'Neill morao predati. Tada su Englezi po prvi put nadzirali cijeli Otok, a za Irsku se od tada nadmetalo kao za cjelinu.⁷³

II.8.3. Troškovi i posljedice ratova

Ratove je financirala kraljica, djelomično pooštavanjem poreza, a djelomično prodajom dobara u vlasništvu krune.⁷⁴

Ukupan trošak Elizabetinih ratova iznosio je 4 500 000 funti. Od toga je 2 000 000 funti bilo utrošeno na suzbijanje pobune u Irskoj. Od 50 000 ljudi koji su između 1594. i 1603. godine poslani u prekomorske ekspedicije, gotovo je polovica prebačena na borbe u Irskoj. Osim toga tu su bile i vojne operacije koje su pomagale nizozemskim i francuskim protestantima. Iako je Elizabetina vanjska politika odnijela mnogo novca i života, vojna pomoć koju je poslala francuskim i nizozemskim protestantima zasigurno je pomogla pri ostvarenju određenih ciljeva tih zemalja u skoroj budućnosti. Hugeneri u Francuskoj svoj su cilj ostvarili 1598. godine Nanteskim ediktom kojim im je zajamčena sloboda vjeroispovijesti, a nizozemski protestanti

⁷³ Isto, str. 134.

⁷⁴ Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, str. 310.

uspjeli su se riješiti katoličke Španjolske, što je rezultiralo neovisnošću Nizozemske 1648. godine.⁷⁵

⁷⁵ W. Simpson, *The reign of Elizabeth*, str. 113.

II.9. Essexov udar i posljednje godine Elizabete I.

Posljednje godine vladavine Elizabete I. obilježene su sukobima u Irskoj te odnosom kraljice i njezina miljenika Essexa. Essexove ambiciozne planove omeo je lord Burghley, a nakon njega i njegov sin Robert Cecil. Robert Devereux, grof od Essexa, uživao je veliku kraljičinu naklonost sve do njegova debakla u Irskoj. Essex je 1600. izveo državni udar, pod svoje je skrbništvo pokušao dovesti sada već ostarjelu kraljicu Elizabetu te postati lordom zaštitnikom, a nije isključio mogućnost ni da ju ubije. Večer prije udara u kazalištu Globe platilo je da izvedu Shakespeareova *Rikarda II.* U nedjelju, 8. veljače ujutro na čelu naoružane skupine na konju je ušao u London, no Londončani su odbili ustati protiv kraljice, tako da je do večeri Essex već bio u pritvoru. Dana 19. veljače izveden je pred sud i optužen za veleizdaju. Šest dana nakon toga odrubljena mu je glava. Zanimljivo je to što je Essex na suđenju optužio Roberta Cecila da je kovao zavjeru protiv kraljice te da je na njezino mjesto pokušao dovesti španjolsku infantkinju Izabelu (kao navodnu potomku Edvarda III.). No Essex te tvrdnje nije imao čime dokazati. Elizabeta se primicala sedamdesetj. Umrla je 24. ožujka 1603. godine. Unatoč raznim zavjerama i pokušajima atentata kojima je bila izložena tijekom cijele svoje vladavine umrla je prirodnom smrću u snu.⁷⁶

Slika 14. – Robert Devereux, grof Essex

Izvor: <http://www.elizabethi.org/uk/> (09. 07. 2011.)

⁷⁶ D. M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, str. 122.

Dana 28. travnja 1603. godine održana je pogrebna procesija. Na ulicama Londona okupilo se mnoštvo koje je jecalo na ispraćaju voljene kraljice. Pogrebna povorka zaustavljena je u Westminsterskoj opatiji gdje je Elizabetino tijelo položeno u obiteljsku grobnicu Tudora.⁷⁷

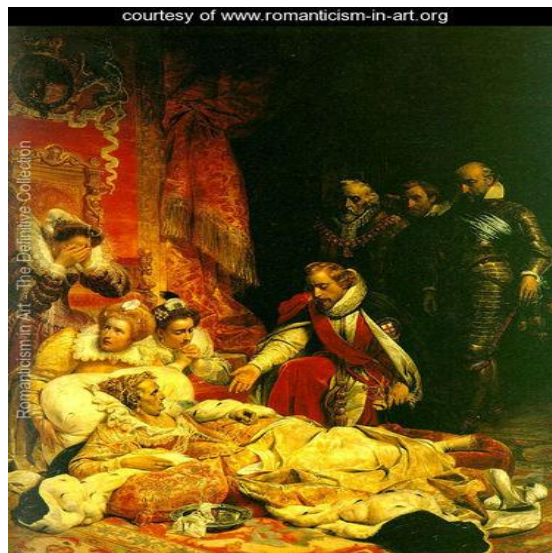
Elizabetinom smrću u Engleskoj završava razdoblje dinastije Tudor, a počinje novo poglavlje pod dinastijom Stuart. Novi kralj Jakov VI. Škotski, sin Marije Stuart, objedinio je u svojoj kruni dinastije Tudor i Stuart te je postao prva osoba koja je zavladała cijelim područjem britanskih otoka.

Slika 15. – Pogrebna povorka kraljice Elizabete I.

Izvor: <http://tudorhistory.org/> (09. 07. 2011.)

Slika 16. – Smrt kraljice Elizabete I., Paul Delaroche, 1828.

Izvor: <http://www.romanticism-in-art.org/> (09. 07. 2011.)

⁷⁷ Rob Shone, Anita Ganeri, *Elizabeth I: the life of England's Renaissance Queen*, Rosen Publishing Group, New York, 2005., str. 8.

II.10. Društvene prilike

II.10.1. Stanovništvo i razvoj gradova

Engleska je u usporedbi sa zemljama Europe imala vrlo mali broj stanovnika, pogotovo u usporedbi sa svojim rivalom Španjolskom, koja je već 1500. godine imala 12 milijuna, i Francuskom s 15 milijuna stanovnika. U 16. stoljeću i u Engleskoj će doći do naglog porasta stanovništva zahvaljujući poboljšanju poljoprivredne produktivnosti. Ipak, glad nije ostala nepoznanica: između 1593. i. 1597. godine dogodila se velika nestašica hrane uzrokovana lošim žetvama.

Tablica 1. – Broj stanovnika u Engleskoj u 16. stoljeću

Godina	Broj stanovnika
1525.	2 250 000
1561.	2 980 000
1601.	4 100 000

Izvor: William Simpson, *The reign of Elizabeth*, Heinemann, Oxford, 2001., str. 1.

Tablica 2. – Broj stanovnika u Walesu u 16. stoljeću

Godina	Broj stanovnika
1500.	210 000
1603.	380 000

Izvor: William Simpson, *The reign of Elizabeth*, Heinemann, Oxford, 2001., str. 1.

U tablicama 1. i 2. možemo uočiti velik demografski rast u Engleskoj i Walesu. Porast broja stanovništva pospješio je i razvoj gradova.⁷⁸

U gradovima se gradilo mnogo novih zgrada, poboljšavali su se uvjeti življenja: popločavale su se i čistile ulice, uvodila se ulična rasvjeta... Širenjem gradova nastaju gradske periferije gdje bogati odlaze u potrazi za svježim zrakom i tišinom. Gradska središta bila su gusto napučena te su u njima živjele različite društvene grupe. Društvene aktivnosti odvijale su se u crkvama, na tržnicama, u kućama, skladištima, trgovinama te javnim kućama. No London je rastom nadmašivao ostale gradove. Početkom 16. stoljeća imao je oko 70 000 stanovnika, a do 1600. godine taj se broj popeo na 200 000.⁷⁹ Zahvaljujući razvoju obrta i trgovine, London ima mnoštvo trgovina, njegova burza vlada tržištem, ima stalni sajam i dvadesetak kazališta. Brojne su i uređene škole, ljekarne, tiskare...⁸⁰ Pored Londona razvijaju se i gradovi koji su do deset puta manji od njega: Norwich postaje središte tekstilne industrije, Newcastle napredan lučki grad povezan s trgovinom ugljena, Manchester... No London je sve više počeo "gutati" ostale gradove, pogotovo luke.⁸¹

Slika 17. – London u 16. stoljeću

Izvor: <http://www.bardweb.net/> (09. 07. 2011.)

⁷⁸ W. Simpson, *The reign of Elizabeth*, str. 1.

⁷⁹ Asa Briggs, *Socijalna povijest Engleske*, Barbat, Zagreb, 2003., str. 129.

⁸⁰ E. Friedell, *Kultura novog vremena*, str. 146.

⁸¹ A. Briggs, *Socijalna povijest Engleske*, str. 130.

II.10.2. Društvena podjela

Najbolji prikaz društvene hijerarhije u Engleskoj ostavio nam je jedan seoski župnik, William Harrison. Podijelio je ondašnje stanovništvo na četiri kategorije:

1. Plemići dvorjani s vladarom na čelu, velikaši, vitezovi, niži plemići i obični plemenitaši. U toj su prvoj kategoriji lordovi koji su imali poseban pravni identitet, budući da su primali individualne pozive u Parlament, no njihovo bogatstvo bilo je različito. Pored njih tu su i ostali pripadnici visoke aristokracije: vojvode, markizi, grofovi, vikonti, baruni. Posljednji u prvoj kategoriji bili su pripadnici nižeg plemstva, *gentlmeni*: iako nisu bili pravno definirani, njihova snaga ležala je u zemlji koju su posjedovali, iz čega su izvlačili ekonomsku i društvenu moć.
2. Građani s izvjesnom imovinom, dovoljnom da mogu obavljati građanske dužnosti.
3. *Yeomani* – slobodni maloposjednici.
4. "Ljudi kojima treba upravljati i koji ne mogu upravljati drugima"⁸² – radnici nadničari, siromašni seljaci, obrtnici (obučari, krojači, drvosječe).⁸³

Budući da su društvene razlike bile očite, Elizabeta je 1597. i 1601. godine izdala kraljevske naredbe o pomoći siromašnim građanima koje su ostale na snazi sve do 1834. godine.⁸⁴

⁸²Isto, str. 111.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto, str. 111–113.

II.11. Kultura – znanost – svakodnevica

U elizabetinskoj Engleskoj dolazi do velikih promjena na kulturnom i znanstvenom polju, pojavljuju se običaji koji će postati sastavni dio engleske kulture.

II.11.1. Umjetnost

Za englesku je državu vrlo važna bila unifikacija engleskog jezika, i to zahvaljujući razvoju pjesništva. U nekim dijelovima zemlje upotrebljavale su se različite riječi za označavanje stoke, odjeće i kućnih predmeta, a u Cornwallu se još uvijek govorio keltski. Jezik proze svoju snagu duguje sličnosti s jezikom seljaka, kočijaša i prodavača. Učenjaci su bili oduševljeni novim jezikom. Pjesnik Edmund Spenser uveo je mnoge alegorijske figure u svoj duhoviti *Epithalamion*. Pjesnici, slikari i glazbenici tražili su mecene na dvoru i među plemićima. Što se tiče glazbe, najpopularniji instrumenti bili su lutnja i virginal.⁸⁵

Sama Elizabeta, iako protestantica, trudila se da spasi englesku glazbu štiteći katoličke izvođače i skladatelje koji su činili većinu profesionalnih glazbenika. Tako je njezina Kraljevska kapela, inače katolička, bila metom napada radikalnih protestanata.⁸⁶

Slikarstvo je bilo rezervirano samo za plemiće. I sam kraljičin minijaturist Nicholas Hilliard izrazio je želju da se u slikarstvo ne miješa nitko tko nije plemić. U Engleskoj se razvila i kazališna umjetnost, stoga se grade kazališta *The Theater*, zatim *Swan* i *Globe*. Razvoju kazališne umjetnosti sigurno su pridonijela i djela Williama Shakespearea.⁸⁷

II.11.2. Obrazovanje i znanost

U elizabetinskom se dobu otvara i velik broj obrazovnih ustanova, od malih privatnih škola s jednim učiteljem do dobro subvencioniranih *grammar schools*. U šezdesetim i sedamdesetim godinama 16. stoljeća došlo je do porasta stupnja pismenosti. Osim toga dolazi i do određenog povećanja ukupnog broja studenata na sveučilištima. U tome prednjači Pravna akademija (*Inns of Court*) u Londonu.⁸⁸

Na području znanosti najveći uspjesi postignuti su u fizici i astronomiji. Dvorski liječnik kraljice Elizabete William Gilbert osniva nauk o elektrici i magnetizmu. Pored njega tu je i

⁸⁵Isto, str. 116.

⁸⁶Paul Johnson, *Renesansa*, Alfa, Zagreb, 2008., str. 207.

⁸⁷A. Briggs, *Socijalna povijest Engleske*, str. 116., 131.

⁸⁸Isto, str. 115–116, 130.

filozof Francis Bacon koji je sažeo sve društvene, gospodarske i znanstvene tendencije u svoju filozofiju. Bacon je otvorio put daljnjem razvoju britanskog empirizma.⁸⁹

II.11.3. Ostale društvene aktivnosti

U to je vrijeme postojao velik interes za okultno, čak je i sama kraljica Elizabeta bila jako praznovjerna te je naručivala astrološke karte. Takve je usluge često tražila od Johna Deeja, astronoma, matematičara i geografa koji se astrologijom bavio tek usputno. No to nisu smjeli i ostali. Od 1563. godine bavljenje magijom postaje predmetom kaznenih sudova, a ne crkve. Kazna za vještice bila je smrt, no za razliku od ostalih europskih zemalja gdje su vještice završavale na lomači, u Engleskoj su završavale na vješalama.⁹⁰

Tadašnja arhitektura obiluje gradnjom ladanjskih kuća koje su građene u tudorskom stilu. Odijevanje "elizabetinskog čovjeka" bilo je svečano i bogato.⁹¹ Vrlo popularno bilo je i bojenje ljudskog lica, pa su tako Elizabeta i njezine dvorske dame stavljale na lice mješavinu kaše od jabuka, ružine vodice i svinjskog sala. No kraljica je željela da joj lice bude potpuno bijelo, pa se pretpostavlja da je glavni sastojak te smjese bila kreda. To bi upotpunila bojanjem kose u riđe i potpunim čupanjem obrva: nitko ju stoga nije mogao uhvatiti da izgleda iznenađeno – to je bio njezin trajni izraz.⁹² Osim toga u Engleskoj se u to vrijeme udomaćuju duhan i pivo. Pojavljuju se i razne sportske i zabavne aktivnosti poput utrka konja, kuglanja, nogometa i kriketa. Sama kraljica Elizabeta imala je privatni park za medvjede te je jako voljela gledati borbe medvjeda i razbješnenih pasa koje su se ondje održavale.⁹³

⁸⁹ E. Fridell, *Kultura novog vremena*, str. 149.

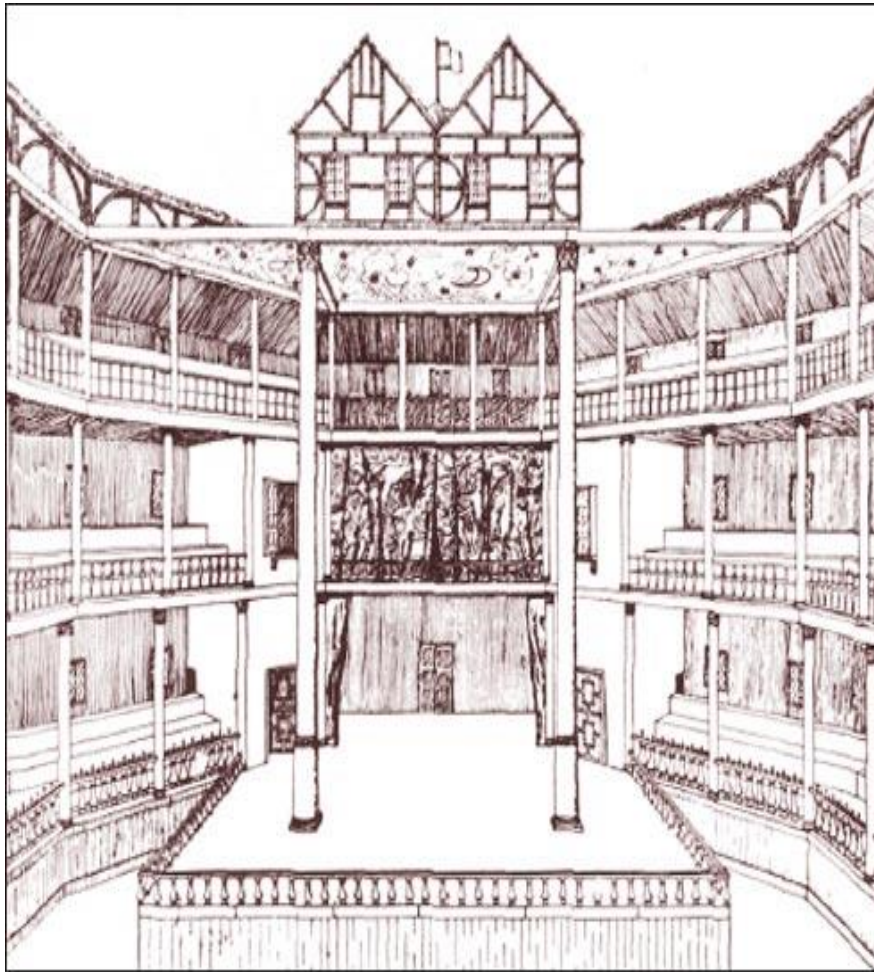
⁹⁰ D. M. Ashdown, *Ubojstva kraljeva*, str. 98.

⁹¹ E. Fridell, *Kultura novog vremena*, str. 149.

⁹² Jacques Barzun, *Od osvita do dekadencije, 500 godina zapadne kulture – od 1500. do danas*, Masmmedia, Zagreb, 2003., str. 153.

⁹³ A. Briggs, *Socijalna povijest Engleske*, str. 117.

Slika 18. – kazalište "Globe"

Izvor: <http://www.glogster.com/> (09. 07. 2011.)

II.12. Mit o djevičanskoj kraljici

Unatoč tomu što je ženska osoba upravljala kraljevstvom položaj žena nije bio povoljniji. Ono što je kraljicu Elizabetu razlikovalo od drugih žena bila je misao da je kraljica žena spašena i odabrana od Boga da vodi Englesku. Kako je vrijeme odmicalo i kako je s godinama izgubila svoju ljepotu, neudana je kraljica sve više igrala na kartu djevičanstva. Do 1580-ih nije uopće postojala ideja djevičanske kraljice. Činjenicu da se nije udala kraljica je odlučila okrenuti u svoju korist. Odjednom je kraljičino navodno djevičanstvo postalo sinonim za moć, čime se htjelo prikazati Elizabetinu bliskost Bogu. Iz toga su proizašle razne identifikacije s biblijskim i mitološkim likovima. Započelo je Elizabetino poistovjećivanje s junakinjama Staroga zavjeta: Deborom – sutkinjom Izraela, Juditom, te kraljicom Esterom. Djevičanstvo je moglo čak poslužiti kao analogija s Djevicom Marijom. Pored toga tu su bili i razni likovi iz grčke i rimske mitologije koji su veličali celibat, najčešće su bile usporedbe s vestalkama te s božicom Dianom/Artemidom.⁹⁴

Mit o Elizabeti I. kao djevičanskoj kraljici nametnut će se kao predmet rasprava u raznim literarnim ostvarenjima, te će u drugi plan potisnuti političke uspjehe Elizabete I. No upravo zahvaljujući tomu mitu djevičanske kraljice Elizabeta će i nakon pet stoljeća uživati veliku slavu u popularnoj kulturi.

Slika 19. – Elizabeta I.

Izvor: <http://www.folger.edu/> (09. 07. 2011.)

⁹⁴ J. M. Walker, *Dissing Elizabeth: negative representations of Gloriana*, str. 36–38.

III. ZAKLJUČAK

Kraljica Elizabeta I. vladala je engleskim kraljevstvom gotovo pola stoljeća. U tih pola stoljeća Engleska je prošla dugačak put od srednjovjekovne do početnog stadija moderne države. Upravo tako: do početnog stadija moderne države, jer nakon Elizabetine smrti u Engleskoj je još uvijek prevladavalo ruralno društvo. Država koju je iza sebe Elizabeta ostavila još nije bila moderna novovjekovna država. Karakteristike su razdoblja Elizabetine vladavine renesansne, tj. više nisu srednjovjekovne, a još nisu novovjekovne. Elizabeta je personificirala pojam engleske renesanse, stoga se to doba naziva i "Elizabetinska era". Elizabetinska era proizvela je razne umjetnike i znanstvenike koji su sudjelovali u stvaranju modernoga engleskog društva. Sama kraljica Elizabeta bila je snažna ličnost koja je mogla manipulirati svojim podanicima te je iz svake situacije nastojala izvući što veću korist. Tako već i kod kraljice Elizabete možemo govoriti o kultu ličnosti koji je proizašao iz mita o djevičanskoj kraljici. Smatram da je to negativna karakteristika Elizabetine vladavine koja se danas provlači u popularnoj kulturi i koja umanjuje Elizabetina dostignuća kao vladara. Njezina su dostignuća postavila temelj daljnjem razvoju engleske države. Utemeljenjem Anglikanske crkve i unificiranjem jezika stvoren je snažan nacionalni identitet, a s razvojem pomorstva i trgovine te s osnivanjem trgovačkih kompanija stvoreni su temelji budućega velikoga kolonijalnog carstva. Upravo na tim temeljima Engleska će sve do kraja 19. stoljeća biti vodeća svjetska sila.

IV. POPIS PRILOGA

- Slika 1. – grb obitelji Tudor
- Slika 2. – obiteljsko stablo dinastije Tudor
- Slika 3. – palača Hatfield
- Slika 4. – Elizabeta na Marijinoj krunidbi
- Slika 5. – Elizabata, 1559. godine
- Slika 6. – William Cecil
- Slika 7. – Elizabatin potpis
- Slika 8. – Elizabeta i Robert Dudley
- Slika 9. – Marija Stuart
- Slika 10. – Smaknuće Marije Stuart, 1587. godine
- Slika 11. – Drakeovo putovanje oko svijeta
- Slika 12. – *Sir* Walter Raleigh i kraljica Elizabeta
- Slika 13. – Povratak poražene Armada 1588. godine
- Slika 14. – Robert Devereux, grof Essex
- Slika 15. – Pogrebna povorka kraljice Elizabete I.
- Slika 16. – Smrt kraljice Elizabete I., Paul Delaroche, 1828.
- Slika 17. – London u 16. stoljeću
- Slika 18. – kazalište „Globe“
- Slika 19. – Elizabeta I.
- Tablica 1. – Broj stanovnika u Engleskoj u 16. stoljeću
- Tablica 2. – Broj stanovnika u Walesu u 16. stoljeću

V. POPIS LITERATURE

1. Abott, Jacob, *Queen Elizabeth*, Harper & Brothers, New York, 1901.
2. Ashdown, Dulcie M., *Ubojstva kraljeva*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010.
3. Barzun, Jacques, *Od osvita do dekadencije, 500 godina zapadne kulture, od 1500. do danas*, Masmedia, Zagreb, 2003.
4. Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba, XVI. – XX. stoljeće*, Profil, Zagreb, 2003.
5. Black, Jeremy, *Povijest britanskih otoka*, Grapa, Zagreb, 2004.
6. Braudel, Fernard, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II., 1. svezak*, Antibarbarus, Zagreb, 1997.
7. Bray, Lewis, Gerald, *Documents of the English Reformation*, James Clark & Co Ltd, Cambridge, 1994.
8. Briggs, Assa, *Socijalna povijest Engleske*, Barbat, Zagreb, 2003.
9. Cartwright, Friderick – Biddiss, Michael, *Bolest i povijest*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
10. Chaunu, Pierre, *Vrijeme reformacije*, Antibarbarus, Zagreb, 2002.
11. Cheyney, Arnold – Capone, Donald, *The map corner*, Scott, Foresman & Company, USA, 1983.
12. Emerson, Phillips, James, *Images of a Queen, Mary Stuart in sixteenth-century literature*, California Uneversity press, Los Angeles, 1964.
13. Friedell, Egon, *Kultura novog vremena*, Antibarbarus, Zagreb, 1997.
14. Herman, Peter, *A Short History of Early Modern England: British Literature in Context*, Wiley – Blackwell, Oxford, UK, 2011.
15. Johnson, Paul, *Renesansa*, Alfa, Zagreb, 2008.
16. Levine, Carole *The reign of Elizabeth I.*, Palgrave, New York, 2002.
17. Konstam, Angus – McBride, Angus, *Elizabethan Sea Dogs 1560 –1605*, Osprey Publishing, Oxford, 2000.
18. Resh, Thomas, Jane, *Behind the Mask: The life of Queen Elizabeth I.*, Clarion Books, New York, 1998.
19. Shone, Rob- Ganeri, Anita, *Elizabeth I: the life of England's Renaissance queen*, Rosen Publishing Group, New York, 2005.
20. Simpson, William, *The reign of Elizabeth*, Heinemann Educational Publishers, Oxford, 2001.
21. Skupina autora, *Počeci novog doba (16. stoljeće)*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.

22. Walker, Julia, *Dissing Elizabeth: negative representations of Gloriana*, Duke University Press, USA, 1998.
23. Weatherley, Myra, *Elizabeth I.: Queen of Tudor England*, Compass Point Books, Minneapolis, 2005.
24. Williams, Newille – Fraser, Antonia, *The Tudors*, University of California Press, Los Angeles, 2000.